

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK

Az akasztófa északkelet-magyarországi helyneveinkben

Pesty Frigyes helynévtára északkelet-magyarországi földrajzi neveit vizsgáltam Bereg, Kővár-vidéke, Közép-Szolnok, Máramaros, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa megyék adatai alapján (Ungból nincs adat).

1. Akasztó. Korán előfordul: 1238/1292: „Cadit ad montem qui dicitur *Akazto*” (Oklsz.). A feldolgozáskor némi óvatosság nem árt. NAGY GÉZA a következőket írja: „*Akasztóhomok*. 1. ... a sivó homokban a szekerek elakadtak. 2. ... rossz útra tévedt embert akasztottak itt fel. Az első magyarázat a valószínűbb” (A magyarországi Bodrogtőz földrajzi nevei. Pácin, 1994. 182. Lácacséke a.). Majd Kenézli alatt egyértelműbb választ ad: „*Akasztódomb* Van ezen a területen egy nagy emelkedő, melyen az út vezet. Ezen az emelkedőn a terhes szekerek gyakran elakadtak. Ezért kapta e terület a nevét” (i. m. 325).

A legtöbb esetben van a név után megjegyzés, magyarázat, ezek közül csak válogattam, a teljes anyagot nem közlöm. Máramaros: Visk: „Buzamező (: ezen dülő régebben égető és *akasztó vápa* név alatt is fordult elő, 's a' hagyomány azt tartja, hogy itt égették a boszorkányokat”. Szabolcs: Bercel: „*akasztó hegy* — hasonlóul — régibb időkben és közelebb 1849-ben két statarialiter kötélt által ki végzett bűnösnek vesztő helye”. Szabolcs: Mihálydi: „*Akasztó hegy* ... nevével hihetőleg magával hordja”. Kissé dodonai válasz. Pátróha: „*Akasztó hegy* ... A monda szerint Szomszéd

Thas községben a régi időkben lakott föld birtokos — Krúcsai nevű szolgabíró ezen hegyen bizonyos nagy bűn elkövetéseért egy asszonyt elevenen fejeztetett le”. További előfordulások: *Akasztó domb*: Komoró. *Akasztó halom*: Berencs, Gyulaj, Szentmihály, Tiszadob. *Akasztó hegy*: Demecser, Ibrány, Kék, Laskod, Mada, Nyírbátor, Nyírbéltek, Ör, Paszab, Petneháza, Ramocsa-háza, Rohod, Tass. Szatmár: Vezend: „*Akasztó domb*, — ez magát felakasztott nő személytől kapta” (ti. a nevét). Egyéb előfordulások: *Akasztó*: Avasvámfalva, Nagypalád, *Régi akasztó* (Nagykároly). *Akasztó domb*: Erdőd, *Akasztó dűlő*: Fény, *Akasztó füzes*: Ricse, Uszka, *Akasztó hegy*: Hodász, Jármí, Papos. Ugocsa: *Akasztó domb*: Tamásváralja, Zemplén: Nagytárkány: *Akasztó homok* „e’ helyen a’ vezérek által a’ bűnösök akasztattak most szántó föld”. *Akasztó domb*: Bodrogkeresztúr, Tállya.

A példák alapján az alábbi jelentéseket lehet megállapítani: 1. akasztófa, 2. egy élő fa, melyre valaki saját magát akasztotta, 3. vesztőhely (Visk: máglya, Pátroha: pallos), 4. a szekerek elakadása egy bizonyos helyen, 5. A *Farkasakasztó* (Gáva) név kissé eltér a fentiektől (vö. OklSz. 1368: *farkasakazthocurtuel*).

Az *akasztó* szót átvette a román nyelv *acăstău* formában. Mind ALEXICS GYÖRGY (Magyar elemek az oláh nyelvben: Nyr. 1887: 257, Biharból), mind TAMÁS LAJOS (Etymologisches-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen. Bp., 1966. 52; hét megyéből, de még Moldvából is) hozza. Jelentései: ’Galgen, Galgendieb, Baugerüst’. Az első két jelentés a magyarból való. A másodikra vö. 1759-ből „Marada két fia, két *akasztófa*” (Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokritus. Bp., 1960. 331). A Közép-Szolnok megyei Kírváról ezt írják: „*Gyalu Akástailor* határ része — ez nevezetett el — mivel a régi szokás szerint a fő határ rész tetején volt fel állítva a törvény három agu fa”. A Kővár vidéki Pirossa csak az adatot közli: „*Dimbu Akasztaelor*”.

2. Akasztófa. 1291-ből adatható: „Peruenit ad arborem platani que dicitur *Akasztofa*” (OklSz.). Bereg: Asztély: „*Akasztofa nyárása* nevét onnan vette, hogy ott hajdan egy gonosztevő kötél által kivégeztetett”. Nagylónya: „*Akasztofasor*, mely helyen monda szerint hajdan akasztó fa volt fel állítva.” Közép-Szolnok: Szilágysámszon: „*akasztofa domb* hol a’ forradalom előtti időkben akasztó fa volt...” Tasnád: *Akasztofa környéke*. Máramaros: Huszt: *akasztofa domb*. Szabolcs: Paszab: *Akasztofa domb*, Kisvárd: *Akasztofa lapos*. Szatmár: Csenger: „*akaszto fa sori dűlő* a hagyomány szerint Rekettye Pilának nevezet boszorkányos nőnek tartot nő fel akasztatott ’s meg égettetett”. — A népi fantázia ugyancsak működött: Rekettye Pilát (Helénát) ugyan kínvallatásnak vetették alá, de nem akasztották fel, hanem elevenen megégették 1745-ben Nagykárolyban és nem Csengerben. Vámosoroszi: „...*Akaszto fa*... hogy honnan veszik nevezeteket nem tudatik”. Itt már nem működött az előbb emlegetett népi fantázia. Cseke: *Akasztofánál*, *Akasztofa domb*: Aranyosmeggyes, *Akasztofa sor*: Angyalos, Fülöpös. Ugocsa: Nevetlenfalva: *Akasztofa* nevű hely e’ helyen akasztófa volt fel állítva, attól nevezetett el”. Hetény: *Akasztofa*. SZABÓ ISTVÁN (Ugocsa megye. Bp., 1937.) több adatot hoz: Fekete-árdó (1805): *Akasztofa cseréje* (342), Kökényesd (1776): *Akasztofánál* (407), Nagyszőlős (1667): *Akaszto fa* (433). Zemplén: Kisdobsza: „*akaszto fa* — hajdanában a magát fel akasztott embereket oda temették”, Olasziliszka: „*Akasztofa sori* (ti. dűlő), mely el nevezés — minek után aváros Ius gladiummal bírt — azon helyen állott *Akasztofáról* vette eredetét”. Gersely: *Akasztofa*. Kolbása: *Akasztofa dűlő*.

3. Törvényfa. Szatmár: Lázári: „Törvénygödör. — Ez a törvénnyel kivégzetteknek Sírja. — *Törvényfa* is mondatik akasztófa helyett”. SZABÓ is hoz egy adatot az ugocsai Nevetlenfaluból (i. m. 442), 1757: *Törvény fánál*, ez Pestynél már *Akasztofánál*. SZABÓ T. ATTILA nagyenyedi példát hoz, XVII. század vége: „Az Akasztó Domb vagy *Törvény fa* alatti” (Nyelv és település. Bp., 1988. 221). Törvénydombnak hívták azt a helyet, ahol a „törvény három águ fáját” (Kirva) felállították, az ítéleteket is ott hozták. A Törvénydomb csak a Közép-Szolnok megyei Erkedről és Hadadról adatható (a leírásban csak az ítékezésről esik szó, kivégzésről nem). Máramarosból is van

egy példánk Técsőről, 1665: *Teorveny Poiana* (BÉLAY VILMOS, Máramaros megye társadalma és nemzetiségei (Bp., 1943. 208).

4. Román: **Spinzurătoare** 'akasztófa'. Csak Máramarosból adatható. Rozávyia: „*Lá Spinzuratore* (az akasztónál) nevét vette a Statarialis időkben ezen helyen fel állított akasztó fától — mire jelenleg Isten jó voltából szükség nincsen...”, Sajó: *Lá Spinzuratore* (nagyjából ugyanazzal a szöveggel), *Virvu Szpinzuratorilor* (akasztó csucsa)”. Mihálka Gábor alszolgabíró, a rozávyiai anyag lejegyzője beszámol egy kivégzésről is: „Kosztá Birhometyi ezen domb oldalon végeztetett ki törvényes ítélettel Groimiller Vilmos, a köznép nyelvén Villi, rabló ... ezen rabló 1811-k évben elfogatott, és Születése helyének határában Birhometye hegy oldalban az ország út közelében kötél által kivégeztetett”. Ez annyit jelent, hogy a La Szpinzuratore a XIX. század elejére elvesztette eredeti szerepét, illetve a Kosztá Birhometyi nevet nem változtatták meg, pedig az akasztás ott történt.

5. Ruszin: **Шибениця** 'akasztófa'. Ugocsa: Veréce: *Sibenycza*.

6. Szlovák: **Šibeň** 'akasztófa'. Zemplénben: Bacskó: „*Pod sibenyom*, szántó föld nevezetét kapta az ottan még nem régen áló akasztófától (sibeny)”. Dobra (Nagy-): *Pod Sibenyu*, Lazon: *Na Sibenykort*, Nagymihály: *Pod Sibeny*. Sárosól: Palocsa: „*Sibena hura*” (:akasztófa:) „e helyre a ius gladii jognál fogva B. Palocsay József m. sz. végén akasztatott fel egy Pendzák nevezetű embert ki a templomot kirabolta”, Komlóskeresztes: „*Otsibena*”, Pétermező: „*Pod sibenyu*”. Véletlenszerűen bukkantam egy Szepes megyei adatra: Betlenfalu: „*Ku Sibenu* (: egy volt akasztófa helye:)”.

MIZSER LAJOS